

B. Kaskötő Marietta

„Daloljatok az Úrnak!”

Az 1938-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus fennmaradt zenei hangfelvételei a cecilianizmus magyarországi áramlatának tükrében

A XIX. és XX. század fordulójának egyházzenei reformtörekvései —a szakmailag megalapozott érvek helyett— sok esetben utópisztikusnak ható eszményekre épülve alakultak ki. Részint ez állhatott annak hátterében, hogy a cecilianizmusban érintett közép-európai országok zenei életében a mozgalom sorra megosztotta a magasabban és a kevésbé képzett szakmai köröket. Az egyházzenei reformok magyarországi felületén fokozatos szemléletváltást csak az 1897-ben megalakult Országos Magyar Cecília Egyesület (a továbbiakban OMCE) újjászervezésének időszakában, azaz a Cecília-mozgalom 1926 és 1931 közé tehető második hullámának idején fellépő új egyházzenei nemzedék hozott magával, ami egyértelműen ösztönzőleg hatott a ceciliánus törekvések szakmailag képzett irányú elmozdulására. Az akkori nemzetközi reformok kritikai szemléleten nyugvó, szakmai szempontok mérlegelésével történő befogadása és a magyarországi ceciliánusok külföldi kapcsolatrendszerének átalakulása együttesen vezetett ahhoz a nézőpontváltáshoz, amelynek hozadékaként az (egyház)zeneoktatás és a kántorképzés, valamint a liturgikus gyakorlat előadás- és kompozíciótechnikai síkján egyaránt jelentős változások mutatkoztak.

Bukáné Kaskötő Marietta (Miskolc) muzikológus, az ME-BBZK – Zeneelméleti Intézet és a BJHF (Győr) – Kántorképző oktatója, az ELKH ZTI fiatal kutatója.

alakultak ki. Részint ez állhatott annak hátterében, hogy a cecilianizmusban érintett közép-európai országok zenei életében a mozgalom sorra megosztotta a magasabban és a kevésbé képzett szakmai köröket. Az egyházzenei reformok magyarországi felületén fokozatos szemléletváltást csak az 1897-ben megalakult Országos Magyar Cecília Egyesület (a továbbiakban OMCE) újjászervezésének időszakában, azaz a Cecília-mozgalom 1926 és 1931 közé tehető második hullámának idején fellépő új egyházzenei nemzedék hozott magával, ami egyértelműen ösztönzőleg hatott a ceciliánus törekvések szakmailag képzett irányú elmozdulására. Az akkori nemzetközi reformok kritikai szemléleten nyugvó, szakmai szempontok mérlegelésével történő befogadása és a magyarországi ceciliánusok külföldi kapcsolatrendszerének átalakulása együttesen vezetett ahhoz a nézőpontváltáshoz, amelynek hozadékaként az (egyház)zeneoktatás és a kántorképzés, valamint a liturgikus gyakorlat előadás- és kompozíciótechnikai síkján egyaránt jelentős változások mutatkoztak.

A mozgalom szórványos magyarországi befogadása az 1930-as évekre a Kodály Zoltán (1882–1967) köréhez tartozó Bárdos Lajos (1899–1986) és Kertész Gyula (1900–1967) által 1931-ban alapított Magyar Kórus Lap és Zeneműkiadó megjelenése nyomán két egymással szemben álló, egy „haladó” és egy „konzervatív” nézeteket valló csoportot gerjesztett.¹ A cecilianizmus harmadik hullámaként fellépő *Magyar Kórus* és az újító áramlatokkal szembehelyezkedő *Katolikus Kántor* egyházzenei folyóirat köré csoportosuló két tábor változó erősségű csatározása fémjelezte a magyar egyházzenei élet mindennapjait akkor is, amikor —szintén a reform haladó irányvonalának kezdeményezésére— megkezdődtek a magyar egyházzenei anyag, azon belül is a népénekkészlet egységesítésére irányuló munkálatok.

A ceciliánus törekvések között kiemelt helyet betöltő egyházzenei egység eszméje tökéletesen egybevágott a kor egyházpolitikai szemlélete által közvetített, a magyar katolikusságot az Oltáriszentség misztikuma által egyesíteni akaró képpel: jól szemléltetik ezt az 1938. május 25. és 29. között megrende-

¹ B. KASKÖTŐ Marietta: *Musica Sacra Hungariae: A cecilianizmus magyarországi története 1897-től 1950-ig*. PhD-disszertáció. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2020. (Kézirat). 51–69.

zett első magyarországi Eucharisztikus Kongresszus Előkészítő Főbizottsága által közreadott emlékkönyv pátosszal teli sorai is, amelyek szerint „az egész egyházzenei Magyarország” részese volt a nagyszabású rendezvény körüli munkálatoknak.² Mi több, a korabeli Magyarország általános történeti és politikai vonatkozásában egyértelműen kijelenthető, hogy a 34. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus előkészítése és lebonyolítása során a katolikus felekezet egységesítésre irányuló egyházpolitikai és egyházzenei mozzanatokon túl politikai-összennemzeti törekvések keveredtek egymással — ily módon még inkább kiemelve a Kongresszus köz- és kultúrtörténeti jelentőségét az utókor számára. A nemzeti összetartozás eszméjének jegyei olvashatók ki az előkészítő tárgyalásokból kielemezhető, Serédi Jusztinián (1884–1945) hercegprímás által képviselt vezérelvekből is: az időzítés hátterében ugyanis a Szent István-év alkalmá állt, amint arra a Kongresszus rendezési jogának megszerzésével kapcsolatos értesülésekből következtethetünk.³

E nagyszabású, látványos keretek között megrendezett ünnepségsorozat addig nem látott lehetőségeket kínált az OMCE által közvetített, folyamatos ellenállásba ütköző reformtörekvések megszilárdítására a hazai és a nemzetközi egyházzenei élet színterein egyaránt: míg a magyar egyházzenei gyakorlat tekintetében a reformintézkedések minden addiginál nagyobb lehetőséget magában rejtő eszközét, addig a nemzetközi recepciót illetően a reformok eredményes magyarországi kivitelezésének mutatóját, a bizonyítás vissza nem térő alkalmát láthatták a mozgalom képviselői a Kongresszus zenei eseményeiben.

Mindehhez az akkori egyházi vezetés magatartása is eszményi körülményeket nyújtott. Mi sem jelezhetné jobban az akkori egyházi előjárók befogadó álláspontját, mint az a „Nagyméltóságú Püspöki Kar” által 1937. március 17-én hozott határozat, amelynek értelmében a zenei rendezés feladata az Országos Magyar Cecília Egyesület hatáskörébe került.⁴ A Kongresszus előkészítő szerveként működő Művészeti Bizottságon belül a Harmat Artúr (1885–1962) elnökletével felállított Zenei Albizottság tagjai, akik az OMCE tisztikarából kerültek ki —bár a rendelkezésre álló források egyike sem említi őket név szerint—, az OMCE akkori tagságának ismeretében feltételezhetően javarészt a *Magyar Kórus* tevékenységével rokonszenvező egyházzeneszerek táborához tartozhattak.⁵

² SERÉDI Jusztinián — BANGHA Béla — CZAPIK Gyula et al.: *A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus Emlékkönyve*. Szent István Társulat, Budapest 1938. 44–45.

³ GERGELY Jenő: „A háttér: a katolicizmus helyzete az 1930-as években”, in Uő: *Eucharisztikus világkongresszus Budapesten — 1938*. Kossuth Kiadó, Budapest 1988. 37–62 (47–48). Vö. GERGELY Jenő: „Viharfelhők alatt: világkongresszus és világpolitika”, in Uő: *Uo.* 63–89 (67).

⁴ PANTOL Márton: „Népének a kongresszuson”, *Magyar Kórus* VIII/31 (1938. ősz) 580–585 (580).

⁵ GERGELY Jenő: „A szervezés: a «kettős szentév»”, in GERGELY 1988 (3. jz.) 90–106 (96). Vö. KOUDELA Géza: „A magyar egyházzenei rend erőpróbája”, *Magyar Kórus* VII/26 (1937. ápr.) 473. és PAPP Géza: „A budapesti eucharisztikus világkongresszus (1938) zenéje”, *Magyar Egyházzene* III (1995/96) 327–332 (327).

E körülmények egyben új lehetőséget kínáltak a mozgalom újító szemléletű képviselőinek az egyházi körökben addig jobbra elmarasztalt, Harmat Artúr és Sík Sándor (1889–1963) nevéhez köthető, 1931-ben megjelent, *Szent vagy, Uram! — Ősi és újabb egyházi énekkincsiünk tára* (a továbbiakban lásd: SzVU) című gyűjteményes kiadvány énekkészletének elfogadtatásához.⁶ Szintén az említett márciusi püspökkari értekezleten fogadták ugyanis el azt az új elemi iskolai tantervet, amely már a SzVU alapján tartalmazta a tanítandó népének dallamát és szövegét.⁷ Ennek jegyében ahhoz az öt kongresszusi zenei eseményhez,⁸ amelyen népének is elhangzottak, az új tantervbe felvett SzVU-énekek közül választottak ki huszonhármat.⁹ E mozzanat különös fontossága abban állt, hogy a népénektárra a magyar egyházzene reformerei az egyházzenei élet megújításának zálogaként tekintettek, mivel a népénekkészlet egyöntetűvé tételében a reformfolyamat mérföldkövét vélték felismerni.¹⁰ Bár a Harmat–Sík népénektár elvileg az egység jegyében született, mégis röviddel 1931-es megjelenése után addig nem látott mértékű megosztottsághoz vezetett a magyar egyházzenei életben. A probléma forrása, mint oly sokszor a cecilianizmus történetében, ezúttal is az új eszmei alapozás és a meglevő gyakorlat közötti ellentmondásból, a „haladó” és a „konzervatív” nézeteket valló egyházzenesz-táborok szembenállásából fakadt. Így a Kongresszus szervezőbizottságának tagjai is nagy kihívással találták magukat szemben, amikor az ellenzők tábora által kiváltott vitás kérdések feloldására vállalkoztak. Jól mutatják e körülményeket a Zenei Albizottság főtitkárának és az OMCE központi igazgatójának, Pantol Mártonnak (1904–1960) alábbi, a kongresszus előkészületeire visszaemlékező sorai is a *Magyar Kórus* 1938. őszi lapszámában:

Sok meddő vitatkozás, az énekek többszöri átcsoportosítása után végül az illetékes Hitbuzgalmi Bizottság mégiscsak első [énekrendi] tervezetünk-nél kötött ki. Csak a gregorián énekek estek áldozatul. Egyedül a Tantum ergo maradt meg. A többit elvetették, hogy „úgysem lehet annyi újat megtanítani”.¹¹

⁶ Magyar Kórus, Budapest 1931.

⁷ PANTOL 1938 (4. jz.) 580.

⁸ Az ifjúság szentmiséje, a férfiak szentségimádása, a dunai körmenet, a szárazföldi záró körmenet, a Szent István-mise és -körmenet. Uő uo.

⁹ Uő uo.

¹⁰ A XIX–XX. század fordulóján fogant elhatározás első állomását, amely az addigi egyházzenei repertoár minőségi és zeneileg igényes megújítását, illetve válogatását célozta meg, az Országos Magyar Cecília Egyesület 1926-os újraalakulását követő intézkedése jelentette. Harmat Artúr vezetésével ugyanis 1927-ben népénektár-bizottságot állítottak föl. N. N.: „Intézőbizottsági ülés”, *Katholikus Kántor* XV/2 (1927. febr.) 37.

¹¹ PANTOL 1938 (4. jz.) 581.

Mint az idézett sorok is sugallják, a Zenei Albizottság tagjai —nyilvánvalóan pedagógiai érvektől vezéreltetve— úgy vélték, hogy az akkori viszonyok közepette célravezetőbb, ha új, dallamukban és szövegükben egyaránt egységes népénekek taníttatnak be, „mintsem közismert, de rossz és különböző ritmusban begyökerezett énekek.”¹² A konzervatív körök ellenszenvét tehát egyszerre táplálta a régi énekkészlet mellőzése és a SzVU-anyagának erőltető előtérbe helyezése.

A már régi elképzelés, azaz a népénekkészlet egységesítése, hét évvel a népénektár megjelenését követően éppoly aktuálisnak bizonyult, mint a kötet előkészítő munkálatai idején. Harmat Artúr, amint az a SzVU első kiadásához írt előszavából kiderül, 1914. augusztus 1-jétől az első világháború végéig különböző frontokon teljesített katonai szolgálata során a tábori miséken maga is megtapasztalta, mennyire hiányzott a népénekekből a dallam és a szöveg egységessége, amit ő fontosnak tartott.¹³ A hívek énekes részvételének eme „problémája” a városok és a falvak liturgikus gyakorlatában egyaránt érzékelhető volt. Ennek háttérben részben (legalábbis a városokban) nem a valós népi énekgyakorlat, hanem a magukat szólóénekesse felstilizáló kántorok, illetve a velük versenyre kelő, többnyire a polgári rétegből kikerült előénekesek egymással való versengése állt. De szintén ez vezetett el ahhoz a magyar egyházzene területén jelentkező esztétikai meghasonlottsághoz is, amelynek részeként a kántorok énekesi adottságaik érvényre juttatása végett zeneileg alacsony színvonalú, hatásvadász műdalok és magyar nóták dallamait emelték be a liturgiába.¹⁴

Az az ellentmondás, amely a tényleges magyar egyházzenei viszonyok és a ceciliánus ideológiával átitatott törekvések között feszült, a kongresszus zenei eseményeinek értelmezési lehetőségeit is sajátos megvilágításba helyezi. Az 1938-as rendezvénysorozat zenei mozzanataiba mostanáig jobbra csak a fennmaradt sajtóértesülések leírásai nyújtottak betekintést, ám amint arra a közelmúltban végzett kutatások során fény derült, az Országos Széchenyi Könyvtár Zeneműtárának állományában három forráscsoport, a Marton–Bajnai Gyűjtemény, Sebestyén János hagyatéka és Kiss Gábor Zoltán hagyatéka részeként is értékes, egyedi jelentőségű hangfelvételek őrződtek meg. E hangzó források felvonultatására vállalkozik az Országos Széchenyi Könyvtár gondozásában a Szabó Ferenc János szerkesztésével előkészületben lévő, *„Eritis mihi testes”*. Az 1938-as budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus hangfelvételei munkacímet viselő kiadvány.¹⁵

¹² Uő 580.

¹³ HARMAT Artúr — SÍK Sándor: „Előszó az első kiadáshoz”, in Uők (szerk.): *Szent vagy, Uram! — Ősi és újabb egyházi énekkincsünk tára. Második kiadás.* Magyar Kórus, Budapest 1933. X–XIII (X)

¹⁴ RAJECZKY Benjámin: „A népénektár”, in Harmat Artúr. *Emlékkönyv születésének 100. évfordulójára.* Zeneműkiadó Vállalat, Budapest 1985. 92–106 (93).

¹⁵ SZABÓ Ferenc János (szerk.): *„Eritis mihi testes”. Az 1938-as budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus hangfelvételei.* Sound Recordings of the 1938 International Eucharistic Congress. Tonaufnahmen der 1938 Eucharistischer Weltkongress. (Országos Széchenyi Könyvtár, Budapest, előkészületben).

A felvételek eredete szerint három forráscsoportba —Radiola-lemezek, Patria-hangfelvételek és Makai István hangmérnök rádiófelvételei— rendezhető anyag zenei részletein keresztül jól dokumentálhatók a korabeli egyházzenei élet jellemző, ideológia és gyakorlat között húzódó ellentmondásai. Az egyszerűsége törekvő gregorián dallamok, olykor modális harmóniak felé közelítő népének-kísérek és a késő romantika keserédes, érzelmektől túlfűtött hangzásvilágát idéző, zenekart, kórust és szólistákat egyaránt foglalkoztató motetták és misetételek részletei remekül megmutatják ugyanis az 1930-as évek magyar katolikus egyházzenei életének eklektikusságát.

A Radiola-lemezek

A 34. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus hivatalos énekrendjének összeállítása során a Zenei Albizottság tagjainak kézenfekvő lehetett a válogatás alapját képező elgondolás: erre enged legalábbis következtetni a ceciliánus elvekkel összhangban álló, gregorián dallamokat és orgonakísérettel ellátott népénekeket előnyben részesítő énekrend. Ám az egységesített, kizárólag a SzVU népénektárból és a Vatikán által hitelesített gregorián készletből merítő, az ország teljes területére kiterjedő egyházzenei gyakorlat továbbra is csak a reform képviselőinek eszményeiben létezett: valójában —az 1930-as évek egyházzenei sajtóértései szerint— egy rendkívül szűk, a cecilianizmus regionális központjaihoz, így elsősorban Pécs és Pest egyes templomaihoz kötődő egyházzenei alakította e feltételek szerint liturgikus zenei életét.¹⁶

Ennek megfelelően a felvételeken közreműködő előadók köre a főváros azon együtteseit és egyházzenei foglalta magába, akik valamilyen formában kapcsolatban álltak a *Magyar Kórus* világi és egyházi zenei összefüggésben egyaránt otthonosan mozgó körével. A ceciliánus egyházzenei reform korabeli hangversenyéletre gyakorolt hatása éppoly jelentős mértékben érvényesült, mint a világi zene területén az 1920-as évektől megjelenő Éneklő Ifjúság mozgalomé, ugyanis mindkét áramlat számos a cappella együttes létrejöttét váltotta ki, ezáltal megteremtve az említett megmozdulások gyakorlati alapját. A korszak kiemelkedő jelentőségű, Radiola-felvételeken közreműködő együtteseinek között szerepelt az 1926-ban létesült zeneakadémiai egyházzene tanszak növendékeiből alakult férfi- és vegyeskari kamaraegyüttes, szintén a tanszak egykori növendékeként végzett Forrai Miklós (1913–1998) és Laskó Emil (1911–1982) énekegyüttese (az utóbbi valószínűsíthetően a Páduai Szent Antal-templom énekkara lehetett, ugyanis Laskó az 1935–40 közötti időszakban volt az említett templom kántora és énekkarának vezetője),¹⁷ a Ranolder Intézet kórusa,

¹⁶ CALLIGARIS Ferenc: „A nép nyelvén való éneklésről”, *Katholikus kántor* XXIV/1–2 (1936. jan.–febr.) 5–6. FÜGEDI Péter: „A kántor, kórus és egyebek”, *Katholikus kántor* XXIV/1–2 (1936. jan.–febr.) 8–9. Uő: „Szent vagy Uram, vagy nem?”, *Katholikus kántor* XXVII/10 (1939. okt.) 142–143.

¹⁷ VICZIÁN János: „Laskó Emil”, in Diós István — Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. VII. kötet. Szent István Társulat, Budapest 2002. 658.

feltehetően Csorda Mária Romána (1887–1974) nővér irányításával, a budapesti Szilágyi Erzsébet leánygimnázium növendékeiből alakult együttes Sztojanovits Adrienne (1890–1976) vezényletével, valamint a budapesti Bencés és a Ciszterci Gimnázium növendékeinek énekegyüttese (a felvételen közreműködő karnagy kilétére vonatkozóan nem áll rendelkezésre információ). A felvételek szólószámainak előadói Székelyhidy Ferenc (1885–1954), a Magyar Királyi Operaház örökös tagja, Molnár Imre (1888–1977), az egyházzene tanszak magánének-tanára és Kertész Gyuláné voltak. Mindazonáltal a felvételeken közreműködő, a kíséretet feltehetően harmóniumon megszólaltató előadók személye a lemezcímkék hiányos adatolása miatt nem azonosítható teljes bizonyossággal.¹⁸ Szintén mindössze a felvételek matricaszámok által felállítható sorrendisége alapján azonosíthatók az előadóegyüttesek ott, így például az 575. és 576. matricaszámú korongon, ahol egyazon lemezoldalon több együttes is szerepel, de jellemzően csak az első tétel közreműködőit tüntették föl a lemezcímkén.

Mint azt már korábban is említettem, a 34. Eucharisztikus Kongresszus előkészítő munkálatai során a szervezőknek egy hosszú évek óta húzódó, meglehetősen érzékeny probléma feloldására kellett vállalkozniuk, amikor az 1931-es népénektár dallamait és a hozzájuk tartozó kíséreteket jelölték ki a Kongresszus zenei repertoárjának alapvetéseiként. Az egyházzenei reformtörekvések —összefonódva az 1938-as év előkészületeivel— pedagógiai szempontú kezdeményezéseket váltottak ki: míg a regionális intézkedések szintjén a hitoktatásba integrálták a rendszeres népénektanítást,¹⁹ addig 1938 márciusától —az előbbi kiegészítendő— heti egy alkalommal a rádió kongresszusi énekórákat közvetített a Budai Szent Cecília Kórus közreműködésével.²⁰ Az oktatás hatékonyságának fokozására, szemléltető eszközként, a Magyar Kórus és a Radiola együttműködésének eredményeként készült el a 15 lemezen 61 liturgikus zenei tételt magában foglaló sorozat.²¹ Ezen túlmenően pedig az egységes betanítás felügyelése céljából a többszólamú énekek kapcsán Bárdos a fővárosi egyházi énekkarokat látogatta, míg Werner Alajos (1905–1978), az akkorra már egyházzenei körökben elismerésnek örvendő szombathelyi énekegyüttes, a Schola Sabariensis karnagyaként a Kongresszus zenei műsorán szereplő gregorián dallamok betanulási folyamatát segítette az ország valamennyi szemináriumában.²²

¹⁸ Papp Géának a *Magyar Kórus* hasábjain 1938 őszén megjelent, a Kongresszus zenei eseményeit összegző cikke szerint a Zenei rendben és műsorismertetőkből is jellemzően elmaradt az orgonán közreműködők név szerinti megemlézése. PAPP Géza: „Elmélkedés a XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus Zenei Rendjéről”, *Magyar Kórus* VIII/31 (1938. ősz) 589–591 (591).

¹⁹ GERGELY 1988 (3. és 5. jz.) 97.

²⁰ PANTOL 1938 (4. jz.) 582.

²¹ KERTÉSZ Gyula: „Musica sacra — géppel!”, *Magyar Kórus* VIII/29 (1938. tavasz) 544–545. Vö. PANTOL 1938 (4. jz.) 582.

²² PAPP 1995/96 (5. jz.) 328.

Az említett Radiola-felvételek lényegében a Harmat–Sík népénektár afféle sajátos kivonataként is értelmezhetők, amelyet —összhangban a Kongresszus énekrendjének anyagával— a katolikus egyházzenei népművelés alapkövének szánt a Zenei Albizottság (lásd az énekrendet a Radiola-sorozat hangfelvételeivel összevető, függelékbeli táblázatot). Zavarba ejtő módon —ismeretlen okokból— nem rögzítették az énekrend teljes anyagát: ugyanis annak 25. és 27. számú tétele, a SzVU 297-es, *Igazhitnek plántálója* kezdetű éneke és a római *Liber Cantus* Krisztus Király-köszöntője nem szerepel a Radiola felvételei között. E lemezeken tehát az énekrend 25 száma kapott helyet: két gregorián tétel (*Veni creator Spiritus* és *Tantum ergo — Genitori*), valamint a *Pápai himnusz* és a Liszt Ferenc Zenekar²³ közreműködése miatt a sorozat egyedi felvétele, a Koudela Géza által Bangha Béla szövegére írt *Kongresszusi himnusz* mellett a SzVU-ból származó népénekek. Az utóbbi csoport további 36, szintén a Harmat–Sík-népénektárból merített tétellel egészült ki az említett sorozatban —igazolva, hogy hosszú távú, a kongresszuson túlmutató célok ösztönözték az alkotókat. Szintén a távlati célokat előtérbe helyező elképzelés nyomait észlelhetjük a felvételeken megjelenő előadói gyakorlat vizsgálatakor is: a ceciliánus egyházzenei reformeszmény nyomai körvonalazódnak a népénekekhez társuló állandó harmóniumkíséret alkalmazásában és a sorozatban szereplő két gregorián tétel (628. matr.) a cappella előadói olvasatában is, amelyek közül csak a hanglemezen sorrendben előbbre álló *Veni creator* kap —feltételezhetően a hangadás problémáját kiküszöbölendő— rövid hangszeres bevezetőt, az azt követő, attacca kapcsolódó *Tantum ergo* tétel már nélkülöz mindennemű hangszeres közreműködést.

Míg a közreadáskor kapott katalógusszámban (ER 1–15) nem fedezhető fel tartalmi-logikai koncepció, addig az egyes matricaszámok által képzett alcsoportokon belül már egy, az adott tételek liturgikus szerepe szerinti rendezési elv nyomai rajzolódnak ki. Ily módon —a SzVU felosztása nyomán— megkülönböztethetjük többek között az Oltáriszentségről szóló énekek (16 tétel), a mise-énekek (7 tétel), valamint a szentek köréhez (Szent Imre, Szent Gellért, Szent László, Szent Erzsébet), a Szent István-jubileumhoz (4 tétel), illetve Jézus (5 tétel) és Mária (9 tétel) alakjához, továbbá a nagyböjti (6 tétel), a húsvéti (2 tétel) és a pünkösd (1 tétel) időszakhoz kötődő népénekek csoportjait. A válogatás kiindulópontját, túl azon, hogy a szerkesztők igyekeztek egy, a teljes egyházi

²³ Feltehetően a katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók 1921–1946 között működő szövetsége, a Foederatio Americana 1935-ben alakult együttesére utalhat a lemezcímkén szereplő előadói megjelölés, amely végzett és negyedéves zeneakadémistákat gyűjtött egybe. Lásd a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola igazgatóságának címzett „Foederatio Americano [sic] zenekarának kérénye” tárgyú, Com. 181/1934/35. iktatószámú, levél tartalmát, GÁDOR Ágnes — SZIRÁNYI Gábor: „Dohnányi Ernő iratok a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Levéltárában I. rész, 1927–38”, in Sz. Farkas Márta — Kiszely-Papp Deborah (szerk.): *Dohnányi Évkönyv 2003*. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest 2004. 327–389 (338). Vö. DIÓS István: „Foederatio Americana”, in Diós István — Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. III. kötet*. Szent István Társulat, Budapest 1997. 720.

évet felölölő válogatást nyújtani, az egyes tételek —például a SzVU 63. és 284. számú, *A keresztfához megyek* és a *Boldogasszony Anyánk* kezdetű énekei esetében bizonyosan— akkori népszerűségének mértéke is képezhette.²⁴

Az utóbbi példának a felvételen megszólaló szövegváltozata tükrében különösen jól lehet érzékeltetni az egyházzenei közízlés szövegi és dallami síkon egyaránt tetten érhető formálódásának egyes állomásait. A társadalmi- és (egyház)politikai hatásmechanizmus figyelemre méltó lenyomatait vehetjük észre e Máriához kapcsolódó népének különféle refrénváltozatain keresztül. Bár a XX. század elejére a manapság használatban lévő szövegalak rögzült, egy, a refrénben megjelenő szókapcsolatot illetően mégsem alakult ki egységes álláspont a korabeli egyházzenei közéletben. A napjaink gyakorlatában is rögzült „édes hazánkról” szövegváltozat mellett ugyanis egy korábbi, feltehetően a XVIII. századból származó „romlott hazánkról” variáns is éppoly erősen élt a XX. század eleji gyakorlatban — minden valószínűséggel a trianoni békeszerződés okán is aktualizálva. E kettős gyakorlat tehát erőteljes megosztottságot váltott ki az egységes refrénhasználat kérdése körül.²⁵ Azzal kapcsolatban, hogy a felvételen közreműködő Molnár Imre és a refrénbe bekapcsolódó, feltehetően a Budapesti Bencés Gimnázium növendékeiből álló kórus miért döntött a „romlott” jelző használata mellett, nincs információnk. Ám egyértelmű választásukban szembevetűnő a SzVU szerkesztőinek diplomatikus megoldása: a vonatkozó szöveghely két negyedhangértéke fölötti területe ugyanis a népénektárban, mindenféle kiegészítő magyarázatot mellőzve, egyszerűen kitöltetlenül maradt — egyszerre dokumentálva ezzel a kérdéses szóhasználat körül kialakult vita feloldatlanságát és a népénekkutatásban jártas, az ellentétek továbbcsiszolását elkerülő szerkesztők óvatosságát.

Szintén Harmat szakavatottságáról és tekintélyéről tanúskodik, hogy a *Magyar Kórus* szerkesztőinek felkérésére 1948 telén rövid történeti áttekintést is nyújtott a refrén kérdéses szakaszával kapcsolatban a lap hasábjain (lásd 1. táblázat).²⁶ Érvelését, amelyből egyértelműen kiolvasható, hogy Harmat maga a „romlott” jelző használatát részesítette előnyben —ennek bizonyítéka az 1936-ban vegyeskarra komponált *Kettőskánon*-jának refrénje is—, nyelvi, stilisztikai szempontokra alapozta, amikor a „romlott” szó ősiségét, költőiségét és drámaiságát a romantikus, cukros «édes»-sel állította szembe.²⁷

²⁴ BALOGH György: „Egyházi ének. Az új egyházi énektárhoz”, *Egyházi lapok* LV/3 (1932. márc.) 78–79.

²⁵ PERÉNYI József: „A «Boldogasszony anyánk» kora és szerzője”, *Katolikus Szemle* XLIII/4 (1929. ápr.) 316–325 (320).

²⁶ HARMAT Artúr: „«Édes», vagy «romlott»? A Boldogasszony Anyánk szövegének refrain-változatai”, *Magyar Kórus* XVIII/74 (1948. dec.) 1539. Vö. KEMÉNY Kinga: *Harmat Artúr élete és egyházzenei munkássága*. DLA-disszertáció. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem (kézirat), 2018. 83–84. és 280–281.

²⁷ HARMAT 1948 (26. jz.) 1539.

Év	Forrás	Szövegváltozat
1715	Szoszna Demeter (kéziratos)	Magyarországrul, Pannóniárul, Ne feledkezzél el árva magyarokrul.
1750 (?)	Két könyörgés (Sopron)	Magyarországról, Pannóniáról, Ne felejtkezzél el szegény magyarokról.
1774	Deák–Szentés-énekeskönyv	Erdélyországról, romlott hazánkról ne feledkezzél el árva magyarokról.
1793	Váci énekeskönyv	Magyarországrul, romlott hazánkrul, Ne felejtkezzél el szegény magyarokrul.
1797	Szentmihályi énekeskönyve	Magyar népedrül, örökségedrül, Ne feledkezzél el buzgó seregedrül.
1855	Tárkányi–Zsaskovszky-énektár	Magyarországról, romlott hazánkról, Ne felejtkezzél el szegény magyarokról.

1. táblázat: A Boldogasszony Anyánk kezdetű népeinek refrén-változatai Harmat Artúr kutatásai alapján

E sajátos ellentmondástól eltekintve kijelenthető, hogy az előadók a felvételeken megszólaló népelemek előadásához a SzVU letétjeit vették alapul: a közreműködő apparátus —kórus, hangszerkíséret, szólóének— kínálta lehetőségek kihasználásával a népelemek jellemzően egyszólamú —kivételt csak a Szilágyi Erzsébet Gimnázium előadásában megszólaló *Angyaloknak királynéja, Ó, Jézus, emlékezni rád és Zengjünk Jézus szent Nevének* vélhetően Bárdos Lajostól, illetve Sugár Viktortól (1872–1942) származó többszólamú feldolgozásai képeznek—, harmóniumkísérettel ellátott dallamai hol tutti, hol szólóének formájában csendültek fel, de többször találkozhatunk Molnár Imre és Székelyhidy Ferenc felvételei között (például a *Boldogasszony Anyánk* és a *Föltámadt Krisztus* kezdetű tételek esetében) rezponzorikus, azaz egy szólista és a kórus felelgetésén alapuló előadással is. Kuriózumként hathat a lemezen szereplő népelemek hallgatása közben egy, a harmóniumkíséréssel együttesen megszólaló fúvós instrumentum alkalmazása a 660, 661, 662, 664, 665, 666, 667 matricaszámú felvételek egyes pre-, illetve posztlúdiumainak esetében. Habár a lemezcímkek —már említett— hiányos adatsorai ezúttal sem nyújtanak támpontot a hangszer és játékosának biztos azonosításához, a jellegzetes hangszín miatt valószínűsíthetően klarinéton szólnak meg a népelemek dallamai a fenti helyeken.²⁸ A fúvóshangszer közreműködését bevonó zenei rendezői koncepció hátterében, például az *Édesanyja, Nagyasszonya* (matr. 664) kezdetű tételt, Kertész Gyuláné szólóénekét követő utójátékban akár gyakorlati okok is állhattak: elképzelhető ugyanis, hogy a Kongresszus szabadtéri rendezvényein alkalmazott fúvószenei kíséret hangzásával igyekeztek a készítőik így megbarátkoztatni a hallgatóságot, amely megoldással a magas költségeket produkáló elektromos orgonát váltották ki a szervezők.²⁹

²⁸ Köszönet illeti Virágh András Gábort, aki az érintett felvételek hangszínvizsgálata során értékes meglátásaival segítette az azonosítás folyamatát.

²⁹ PANTOL 1938 (4. jz.) 583.

Rádiófelvételek

Míg a Radiola-lemezek a Kongresszus előkészületeibe nyújtanak betekintést, addig a már említett két másik forráscsoport révén, a Patria-gramofonlemezen és a Makai István otthoni hangfelvételein megőrződött részletek a Kongresszus zenei repertoárjából, illetve magukból a Kongresszus eseményeiből adnak ízelítőt. A Patria-lemezek *Emlékek* címmel kereskedelmi forgalomban is megjelent korongja —haszonlóan a Radiola felvételeihez— teljes zenei tételek sorát vonultatja fel. Első lemezoldalán egy, a Kongresszus ismételten visszatérő számaikat tartalmazó válogatás —a Sugár Viktortól, illetve Koudela Gézától származó *Harsonajelek*, a *Kongresszusi himnusz* és szintén Koudela letétjében a *Christus vincit* kezdetű köszöntő— hallható a Központi Papnevelő Intézet férfikara és az Operaház fúvóegyüttesének előadásában. A második oldal a kongresszusi énekrend központi sodrását képező népénekkészletből ad ízelítőt. E felvételek előadási szempontból a szélsőséges dinamikai- és tempóváltások, valamint az elnyújtott frazeálás nyomán sok esetben meglehetősen teátrális előadói olvasatot közvetítenek, jól jellemezve a korabeli egyházzenei közízlés fő vonásait. Az attacca kapcsolódó tételek változatos apparátussal, hol orgonakísérettel (*Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga*), hol fúvószenekari előjátékkal ellátva (*Ó, szentséges, ó, kegyelmes*), míg a *Boldogasszony Anyánk* többszólamú letéte esetén rövid orgonabevezetőt követően a cappella szólnak meg. Különösen figyelemre méltó a lemez zárószámaként felcsendülő *Pápai himnusz* tutti, tehát orgonát, fúvóegyüttest és kórust egyszerre megszólaltató, valószínűsíthetően Koudela hangszerelését tolmácsoló felvétele, amely diadalmas végkicsengéssel zárja a hangfelvételek sorát.

A Radiola és a Patria stúdiókörülmények között készített lemezeivel szemben a Makai-hagyatékban megőrződött felvételek a Kongresszus élő közvetítéseiből adnak ízelítőt. Jóllehet a felhangzó részletek középpontjában ezúttal túlnyomórészt a tisztán szöveges természetű anyagok (tudósítások, köszöntő beszédek) állnak, a jellemzően ezek háttérében felhangzó tömör zenei kivágatok mégis páratlan módon dokumentálják e nagyszabású rendezvénysorozat közegét. E meglehetősen rövid, olykor mindössze néhány másodperc idejére, kommentátori szövegek háttérében felhangzó zenei részletek azonosításához az elsődleges kiindulópontot a *Magyar Kórus* 1938 őszi lapszámának mellékleteként megjelent zenei rend kínálja. Az ezzel történő összevetés eredményeként megállapítható, hogy Pacelli bíboros Mátyás templomi köszöntéséről őrződött meg a legtöbb zenei részlet.³⁰ Az ünnepség kezdetét dokumentáló, 1938. május 23-i közvetítés alatt Sugár Viktor *Harsonajelek*, valamint Koudela Géza *Ecce sacerdos* című alkotásának második szövegsora hallható a Budavári Koronázó Főtemplom Ének- és Zenekarának előadásában Sugár Viktor vezényletével. Ám a feltehetően szintén Sugár által megszólaltatott orgonapre- és poszt-

³⁰ N.N.: „A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus Zenei Rendje”, *Magyar Kórus* VIII/31 (1938. ősz) 1–8. (külön számozott oldalakon)

lúdium (1919–1942 között volt ugyanis a Mátyás templom orgonistája és kar-nagya) nem azonosítható teljes bizonyossággal. Egy másik, vélhetően a Mátyás templomi köszöntés végéről való közvetítésben P. Szabó Polikárp (1894–1979) *Tu es Petrus*-ának részletei hallhatók. Mindössze egy néhány másodpercnyi zenei részlet hangzik fel a Kongresszus május 25-i, Hősök teréről közvetített hivatalos megnyitójáról tudósító felvétel alatt, ahol a *Pápai himnusz*-ból és a *Veni creator* kezdetű gregorián himnusz-ból csendül fel egy-egy rövid ütem a magyarországi papnövéndékekből alakult kórus előadásában.³¹ A felsoroltakon túl szintén a Makai-felvételek részét képezi még egy Kyrie- és egy Gloria-részlet is, ám ezek azonosítása a jelenleg rendelkezésre álló források alapján nem lehetséges, várhatóan további kutatások vezethetnek majd csak megbízható eredményhez.

Összességében tehát elmondható, hogy a Radiola-lemezeken, a Patria-hang-felvételeken és a Makai István hangmérnök rádiófelvételein megőrződött anyag egyház-, kultúr- és köztörténeti vonatkozásban egyaránt rendkívül értékes adalékokat közvetít az utókornak. Fontos kiemelni, hogy a felsorolt kompozíciók, zenei részletek többségében e felvételek egyedülállóak, tehát jelenlegi ismeretek szerint a korabeli szerzői- és/vagy előadói olvasat kizárólagos dokumentációiként kell e hangzó forrásokra tekintenünk. A felvételek alapján levonható következtetések mindazonáltal jelentős mértékben hozzájárulnak a zenetudomány által a múlt századforduló egyházzenei gyakorlatáról kialakított kép további —stiláris, esztétikai és intézménytörténeti szempontú— árnyalásához. E megbízható és hiteles forrásokon keresztül ugyanis betekintés nyílik abba az összetett, szakrális és művészeti törekvésektől egyaránt átitatott miliőbe, amelyet a 34. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus eseményeihez kapcsolódó reprezentatív ünneppsorozat közvetített résztvevői felé.

³¹ Vö. *Zenei Rend* (30. jz.) 4.

Függelék

A 34. Eucharisztikus Kongresszus énekrendjének és a Radiola-sorozat hangfelvételeinek összevetése. (Színkód: világosszürke = énekrenden kívüli felvétel; sötétszürke = énekrendbeli, felvétel nélküli tétel)

SzVU-szám	Cím	Az Énekrend sorszáma	Tematika az Énekrend/SzVU beosztása szerint	A felvétel adatai (katalógus- és matricaszám, előadó)
–	<i>Veni creator Spiritus</i>	Énekrend (1)	A Szentlélek segítségül hívása	ER 8/ matr. 628; Főiskolai Egyházi Kamarakórus, harmónium
259	<i>Jöjj, Szentlélek Úristen</i>	Nincs		ER 14/ matr. 665; Forrai Miklós énekegyüttese, harmónium, klarinét
–	<i>Tantum ergo Sacramentum – Genitori</i>	Énekrend (2)	Korális himnusz az Oltáriszentségről	ER 8/ matr. 628; Főiskolai Egyházi Kamarakórus
280/B	<i>Győzelemről énekeljen</i>	Énekrend (3)	Kongresszusi himnusz	ER 2/ matr. 592; Főiskolai Egyházi Kamarakórus, Liszt Ferenc Zenekar
275	<i>Hol Szent Péter</i>	Énekrend (4)	Pápai himnusz	ER 2/ matr. 608; Főiskolai Egyházi Kamarakórus, harmónium
143	<i>Előtted, Jézusom, leborulok</i>	Énekrend (5)	Énekek az Oltáriszentségről	ER 3/ matr. 607; Főiskolai Egyházi Kamarakórus, harmónium
112	<i>Ez nagy szentség valóban</i>	Énekrend (6)		ER 7/ matr. 604; Laskó Emil énekegyüttese, harmónium
113	<i>Édes Jézus, neked élek</i>	Énekrend (7)		ER 5/ matr. 610; a Budapesti Bencés Gimnázium növendékei, harmónium
114	<i>Égből szállott szent kenyér</i>	Énekrend (8)		ER 5/ matr. 606; Laskó Emil énekegyüttese, harmónium
116	<i>Imádlak, nagy Istenség</i>	Énekrend (9)		ER 4/ matr. 605; Laskó Emil (szóló-ének és harmónium)
119	<i>Leborulva áldlak, láthatatlan Istenség</i>	Énekrend (10)		ER 1/ matr. 576; a Budapest VI. Váci úti polgári leányiskola növendékei, harmónium

122	<i>Most az Úr Krisztusnak</i>	Nincs		ER 8/ matr. 629; Főiskolai Egyházi Kamarakórus, harmónium
126	<i>Ó, áldott, szent Istenem</i>	Énekrend (11)		ER 1/ matr. 576; a Zeneművészeti Főiskola egyházzene tanszakának növendékei, harmónium
127	<i>Ó, szentséges, ó, kegyelmes</i>	Énekrend (12)		ER 7/ matr. 604; Kertész Gyuláné (szólóének), Laskó Emil (harmónium)
129	<i>Szent vagy, Uram</i>	Énekrend (13)		ER 4/ matr. 605; Laskó Emil ének-együttese, harmónium
150	<i>Uram Jézus, légy velünk</i>	Énekrend (14)		ER 1/ matr. 575; a Bp. VI. Váci úti polgári leányiskola növendékei, harmónium
134	<i>Üdvözlégy, Krisztusnak</i>	Énekrend (15)		ER 15/ matr. 667; Molnár Imre (szóló-ének), harmónium, klarinét
135	<i>Üdvözlégy, ó, drágalátos</i>	Énekrend (16)		ER 4/ matr. 609; Főiskolai Egyházi Kamarakórus, harmónium
136	<i>Üdvözlégy, Oltáriszentség!</i>	Énekrend (17)		ER 5/ matr. 606; Laskó Emil ének-együttese, harmónium
142	<i>Zálogát adtad, ó, Jézus</i>	Énekrend (18)		ER 14/ matr. 663; Forrai Miklós ének-együttese, harmónium
123	<i>Most lett a kenyér</i>	Énekrend (19)		ER 3/ matr. 607; Főiskolai Egyházi Kamarakórus, harmónium
220	<i>Áldozattal járul hozzád</i>	Énekrend (20)	Miseénekek	ER 9/ matr. 623; Laskó Emil ének-együttese, harmónium
221	<i>Egybegyűltünk</i>	Nincs		ER 9/ matr. 624; Laskó Emil ének-együttese, harmónium
222	<i>Futva jöttem elibéd</i>	Nincs		ER 15/ matr. 666; a Budapesti Cisztercita Gimnázium növendékei, harmónium, klarinét
226	<i>Kegyességgel hívsz, ó, Jézus</i>	Nincs		ER 14/ matr. 663; Forrai Miklós ének-együttese, harmónium

227	<i>Kegyes szemmel nézz ránk</i>	Nincs		ER 5/ matr. 610; a Budapesti Bencés Gimnázium növendékei, harmónium
232	<i>Zeng a harang</i>	Nincs		ER 8/ matr. 629; Főiskolai Egyházi Kamarakórus, harmónium
229	<i>Kezdődik az ének</i>	Énekrend (21)	Missa Recitata az ifjúság szentmiséjén	ER 1/ matr. 575; a Zeneművészeti Főiskola egyházzene tanszakának növendékei, harmónium
293	<i>Isten, hazánkért térdelünk</i>	Énekrend (22)	A Szent István-jubileum énekei	ER 2/ matr. 608; Főiskolai Egyházi Kamarakórus, harmónium
284	<i>Boldogasszony, Anyánk</i>	Énekrend (23)		ER 6/ matr. 611; Molnár Imre (szóló-ének), a Budapesti Bencés Gimnázium növendékei, harmónium
294	<i>Ah, hol vagy magyarok tiündöklő csillaga</i>	Énekrend (24)		ER 6/ matr. 613; Molnár Imre (szóló-ének), harmónium
297	<i>Igaz hitnek plántálója</i>	Énekrend (25)		Nincs
296	<i>Magyarok fénye, ország reménye</i>	Énekrend (26)		ER 6/ matr. 613; Molnár Imre (szóló-ének), a Budapesti Bencés Gimnázium növendékei, harmónium
–	<i>Christus vincit! Christus regnat!</i>	Énekrend (27)	Krisztus Királyköszöntő, a római hivatalos Liber Cantusból.	Nincs
299	<i>Szent Imre herceg</i>	Nincs	Énekek a szentekről	ER 15/ matr. 666; a Budapesti Ciszterci Gimnázium növendékei, harmónium
300	<i>Felmutat égbe Szent Gellért keresztje</i>	Nincs		ER 15/ matr. 667; Molnár Imre (szóló-ének), harmónium
302	<i>Sziklahitű László</i>	Nincs		Er 12/ matr. 664; Forrai Miklós énekegyüttese, harmónium
303	<i>Szent Erzsébet asszony</i>	Nincs		ER 10/ matr. 627; a Budapesti Szilágyi Erzsébet leánygimnázium növendékei, vez. Sztojanovits Adrienne, harmónium

145	<i>Győzhetetlen én kőszálom</i>	Nincs	Énekek Jézusról	ER 6/ matr. 611; Molnár Imre (szóló- ének), harmónium
151	<i>Zengjünk Jézus szent Nevének</i>	Nincs		ER 10/ matr. 630; a Budapesti Szilágyi Erzsébet leánygimnázium növendékei, vez. Sztojanovits Ad- rienne, harmónium
152	<i>Ó, Jézus, emlékezni rád</i>	Nincs		ER 10/ matr. 630; a Budapesti Szilágyi Erzsébet leánygimnázium növendékei, vez. Sztojanovits Ad- rienne, harmónium
154	<i>Jézusomnak Szívén</i>	Nincs		ER 7/ matr. 593; a Főiskolai Egyházi Kamarakórus női- kara, harmónium
283	<i>Krisztusunk, nagy Király</i>	Nincs		ER 14/ matr. 665; Kertész Gyuláné (szó- lóének), harmónium
87	<i>Föltámadt Krisztus</i>	Nincs	Húsvéti énekek	ER 13/ matr. 661; Székelyhidy Ferenc (szólóének), Laskó Emil ének- együttese, harmóni- um, klarinét
90	<i>Örvendetes napunk tá- madt</i>	Nincs		ER 13/ matr. 661; Székelyhidy Ferenc (szólóének), harmó- nium, klarinét
174	<i>Boldogasszony, édes</i>	Nincs	Mária-énekek	ER 3/ matr. 612; a Budapesti Bencés gimnázium növen- dékei, harmónium
189	<i>Nyújtsd ki mennyből</i>	Nincs		ER 9/ matr. 623; Laskó Emil ének- együttese, harmó- nium
191	<i>Ó, dicsőséges Asszonyság</i>	Nincs		ER 9/ matr. 624; Laskó Emil ének- együttese, harmó- nium
192	<i>Ó, dicsőséges, ó, ékességes</i>	Nincs		ER 3/ matr. 612; a Budapesti Bencés Gimnázium növen- dékei, harmónium
196	<i>Üdvözlégy, Mária, ten- gernek csillagja</i>	Nincs		ER 7/ matr. 593; Főiskolai Egyházi Kamarakórus női- kara, harmónium

287	<i>Angyaloknak királynéja</i>	Nincs		ER 10/ matr. 627, a Budapesti Szilágyi Erzsébet leánygimná- zium növendékei, vez. Sztojanovits Ad- rienne, harmónium
292	<i>Máriát dicsérni</i>	Nincs		ER 11/ matr. 626; a Budapesti Ranolder Intézet növendékei, vez. Csorda Mária Romána, harmónium
286	<i>Édesanyja, Nagyasszonya</i>	Nincs	Magyarok Nagy- asszonya ünne- pének énekei	Er 12/ matr. 664; Kertész Gyuláné (szólóének), harmó- nium, klarinét
172	<i>Ó, Mária, drága név</i>	Nincs	Mária-ünnepek énekei	ER 11/ matr. 626; a Budapesti Ranolder Intézet növendékei, vez. Csorda Mária Romána, harmónium
57	<i>Buzgó szíveddel ünnepeljük</i>	Nincs	Nagyböjti énekek	ER 11/ matr. 625; a Budapesti Ranolder Intézet növendékei, vez. Csorda Mária Romána, harmónium
58	<i>Bűnbánóknak menedéke</i>	Nincs		ER 12/ matr. 660; Laskó Emil ének- együttese, harmóni- um, klarinét
63	<i>A keresztfához megyek</i>	Nincs		ER 13/ matr. 662; Székelyhidy Ferenc (szólóének), harmó- nium, klarinét
65	<i>Áll a gyötrött Istenanyja</i>	Nincs		ER 12/ matr. 660; Laskó Emil (szóló- ének), harmónium, klarinét
71	<i>Keresztények, sírjátok</i>	Nincs		ER 11/ matr. 625; a Budapesti Ranolder Intézet növendékei, vez. Csorda Mária Romána, harmónium
74	<i>Ó, Jézus, Jézus</i>	Nincs		ER 13/ matr. 662; Székelyhidy Ferenc (szólóének), harmó- nium
98	<i>Szállj szívéinkbe, nagy Isten</i>	Nincs	Pünkösdi ének	ER 4/ matr. 609; Főiskolai Egyházi Kamarakórus, har- mónium